

O'ZBEK QONUNCHILIK DISKURSIDA ANTROPOSENTRIK PARADIGMA: SUN'IY INTELLEKT VA LINGVISTIK MODELLASHTIRISH SINTEZI

Altinova Fotimaxon Paxlavon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti doktoranti

Andijon, Uzbekiston

Email: fotimaxolmirzayeva90@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek huquqiy matnlarining lingvistik tabiati zamonaviy tilshunoslikning ustuvor yo'nalishi bo'lgan antroposentrik paradigma asosida tadqiq etiladi. Tadqiqotning innovatsion jihati shundaki, qonunchilik bazasidagi inson omili, sub'yektivlik va kognitiv tuzilmalar zamonaviy sun'iy intellekt algoritmlari yordamida tahlil qilingan. Maqolada qonun tilining qat'iy va quruq qoliplari ortida yashiringan ijtimoiy sub'yekt va uning ehtiyojlari raqamli modellashtirish orqali ochib beriladi. Olingan natijalar o'zbek huquqiy tilining ijtimoiy-gumanitar transformatsiyasini matematik va lingvistik jihatdan isbotlaydi.

Kalit so'zlar: Antroposentrizm, huquqiy lingvistika, sun'iy intellekt, NLP, kognitiv metofora, raqamli huquqshunoslik.

1. KIRISH

Uzoq vaqt davomida qonun tili faqatgina imperativ, quruq va insoniy hissiyotlardan xoli tizim sifatida qaralgan. Biroq, har qanday qonun — bu inson tomonidan, inson uchun va inson manfaatlari yo'lida yozilgan matndir. Bugungi kunda tilshunoslik va huquqshunoslik chorrahasida turgan eng dolzarb masala — qonun matnlarida insonning lisoniy aksini, ya'ni "huquqiy matndagi inson qiyofasi"ni topishdir.

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida qonunchilik tili "davlat-markazlashgan" modeldan "inson-markazlashgan" modelga keskin transformatsiya bo'lmoqda. Ushbu jarayonni an'anaviy metodlar bilan tahlil qilish nafaqat katta vaqt talab etadi, balki sub'yektivlikdan ham xoli bo'lmasligi mumkin. Shu sababli, tadqiqotimizda sun'iy intellekt yondashuvini qo'llash orqali minglab sahifalik huquqiy hujjatlardagi yashirin antroposentrik bog'liqliklarni ochishni maqsad qildik.

2. METODOLOGIYA VA TADQIQOT MATERIALLARI

Tadqiqot korpusi sifatida **Lex.uz** elektron bazasidagi asosiy kodekslar va qonun hujjatlari olindi. Tahlil jarayonida quyidagi zamonaviy metodlar sintezi qo'llanildi:

- Sentiment Analysis: Huquqiy normalarning ijtimoiy-psixologik tonalligini va ulardagi "g'amxo'rlik" semasini aniqlash.
- Topic Modeling: Matnlardagi "shaxs", "huquq", "erkinlik" tushunchalarining semantik maydoni va markazini aniqlash.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

• Vector Embeddings (Word2Vec): So‘zlarning kontekstual o‘xshashligini o‘lchash orqali antroposentrik kontseptlarni matematik modellashtirish.

3. AMALIY TAHLIL: LEX.UZ MATNLARINING INTELLEKTUAL INTERPRETATSIYASI

3.1. Konstitutsiyaviy normalarda "Inson" kontseptining ustuvorligi .Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning matni SI algoritmlari orqali tahlil qilinganda, "Inson" tushunchasi atrofida shakllangan semantik zichlik davlat boshqaruviga oid terminlardan ko‘ra 2.3 baravar yuqori ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, "oliy qadriyat" birikmasi SI tomonidan tizimning eng yuqori iyerarxik nuqtasi sifatida klassifikatsiya qilindi. Bu shuni ko‘rsatadiki, qonun tili endi buyruq beruvchi emas, balki xizmat ko‘rsatuvchi xarakter kasb etmoqda.

3.2. Ijtimoiy va tibbiy huquq normalarida antroposentrizm .Sog‘liqni saqlashga oid qonun hujjatlarini NLP yordamida tahlil qilganimizda, matndagi modalilikning "majburiyat"dan "kafolat"ga ko‘chganini ko‘ramiz. SI tahlili shuni ko‘rsatadiki, "tizim" so‘zining o‘rnini "bemor" va "fuqaro" so‘zlari bilan bog‘langan aktiv fe‘llar egallamoqda. Bu tilshunoslikda antroposentrik markazning sub’yektga ko‘chishi deb ataladi.

3.3. Terminologik transformatsiya jadvali

Termin	SI orqali aniqlangan bog‘liqliklar	Antroposentrik talqin
Daxlsizlik	<i>Sha‘n, qadr-qimmat, shaxsiy hayot</i>	Inson ma‘naviy olamining huquqiy lashishi
Kafolat	<i>Davlat, majburiyat, ijro, ishonch</i>	Davlatning mas‘uliyatli sub’yektga aylanishi
Imkoniyat	<i>Tenglik, xotin-qizlar, yoshlar</i>	Ijtimoiy inkluzivlikning lisoniy ifodasi

5. XULOSA

O‘zbek qonunlari tilining antroposentrik tahlili shuni ko‘rsatadiki, bugungi qonun ijodkorligi markazida sub’yektiv huquqlar va inson qadri turibdi. Sun‘iy intellekt vositalari huquqiy tildagi bu nozik o‘zgarishlarni matematik aniqlik bilan tasdiqlash imkonini berdi. PhD tadqiqoti sifatida ushbu yondashuv o‘zbek tilshunosligini raqamli gumanitar fanlar (Digital Humanities) darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **Mirziyoyev Sh.M.** Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: Tasvir, 2022.
2. **Dadabayev H.** O‘zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
3. **Tiersma, P. M.** (1999). *Legal Language*. University of Chicago Press.
4. **Solan, L. M.** (2010). *The Language of Statutes: Laws and Their Interpretation*. University of Chicago Press.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

5. **Jurafsky, D., & Martin, J. H.** (2023). *Speech and Language Processing*. Stanford University.
6. **Iriskulov M.** Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009.
7. **Manning, C. D.** (1999). *Foundations of Statistical Natural Language Processing*. MIT Press.
8. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** — Lex.uz bazasi.
9. **O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi.** — Lex.uz bazasi.
10. **Bender, E. M.** (2013). *Linguistic Fundamentals for NLP*. Morgan & Claypool.

